

الرحمن
الرحيم

دانشگاه فردوسی مشهد
دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دکتر علی شریعتی)
گروه علوم اجتماعی
پایان نامدی کارشناسی ارشد

عنوان

عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف ارزشی بین مادران و دختران در
دانشگاه فردوسی مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی

استاد راهنما:

دکتر رامپور صدر نبوی

استاد مشاور:

دکتر محمد مظلوم خراسانی

نگارش:

مریم جعفرزاده گل

سال ۱۳۹۱

اظهارنامه

اینجانب مریم جعفرزاده گل دانشجوی دوره‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی پژوهش علوم اجتماعی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده‌ی پایان‌نامه عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف ارزشی بین مادران و دختران در دانشگاه فردوسی مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی، تحت راهنمایی دکتر رامپور صدر نبوی متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این پایان‌نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
 - در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
 - مطالب مندرج در پایان‌نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
 - کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد» به چاپ خواهد رسید. «Ferdowsi University of Mashhad» و یا حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان‌نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از پایان‌نامه رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که به حوزه‌ی اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

مریم جعفرزاده گل

مالکیت نتایج و حق نشر

کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود. استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

تقديم به:

مادر مهربانم

سپاسگزاری

خداوند متعال را شاکرم که به من توانایی انجام این پژوهش را عطا کرد و امیدوارم این پژوهش مورد استفاده جامعه علمی قرار گیرد. از سوی دیگر از راهنمایی‌های استاد عزیزم دکتر رامپور صدر نبوی نیز به جهت راهنمایی‌های دلسوزانه تشکر می‌کنم. از استاد مشاورم جناب آقای دکتر محمد مظلوم خراسانی نیز به دلیل مشاوره‌های مفیدی که در مسیر انجام پایان نامه به من دادند متشکرم. در نهایت اینکه تشکر خود را از تمامی کسانی که در این مسیر به من کمک نمودند، ابراز می‌دارم.

بسمه تعالی

مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان پایان نامه: عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف ارزشی بین مادران و دختران در دانشگاه فردوسی مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی

نام نویسنده: مریم جعفرزاده گل

نام استاد(ان) راهنما: دکتر رامپور صدر نبوی

نام استاد(ان) مشاور: دکتر محمد مظلوم خراسانی

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی | گروه: علوم اجتماعی | رشته‌ی تحصیلی: پژوهش علوم اجتماعی

تاریخ تصویب: | تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۰۷/۰۱

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد دکتری | تعداد صفحات: ۱۳۰

چکیده پایان نامه:

هدف این پژوهش بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تفاوت ارزش‌های دینی بین مادران و دختران با تأکید بر ارزش‌های دینی می‌باشد. روش پژوهش پیمایش و جامعه آماری دانشجویان دختر دانشگاه فردوسی و مادرانشان است که به روش نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای تعداد ۳۸۴ نفر آنها انتخاب شده اند. در رابطه با شاخص دینداری ابعاد، مناسکی، اعتقادی، پیامدی، تجربی در نظر گرفته شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سن بیشتر دختران ۲۱ سال و سن بیشتر مادران ۴۹ سال، تحصیلات بیشتر دختران لیسانس و تحصیلات مادرشان دیپلم، درآمد ماهیانه بین ۵۰۰ تا ۸۰۰ هزار تومان و در نهایت شغل پدر خانواده بیشتر آزاد بوده است. بالاترین میزان دینداری در بین دختران و مادرانشان بعد اعتقادی و کمترین میزان دینداری در بین دختران و مادرانشان نیز در بعد مناسکی بوده است. آزمون فرضیات نیز نشان می‌دهد دینداری مناسکی، اعتقادی، پیامدی، تجربی و پایبندی مذهبی مادران بالاتر از دختران است. رابطه معنادار مثبتی بین دو متغیر تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و تفاوت سنی، تفاوت تحصیلی، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، میزان صمیمیت با خانواده، میزان صمیمیت با دوستان، میزان پایبندی خانواده به ارزش‌های دینی، وجود دارد. در نهایت، رگرسیون نیز نشان داد تفاوت سنی (۰/۴۸۶) میزان پایبندی خانواده به ارزش‌های دینی (۰/۲۴) تفاوت تحصیلی (۰/۱۹) و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی دختر (۰/۱۱) صمیمیت با دوستان (۰/۰۶۵) و در نهایت صمیمیت با خانواده (۰/۱۱-) بر شکاف ارزشی بین مادر و دختر با ضریب تعیین ۰/۶۶ تاثیرگذار می‌باشد.

امضای استاد راهنما:

کلید واژه‌ها:

۱. شکاف نسلی
۲. شکاف ارزشی
۳. دینداری
۴. مادر و دختر

تاریخ:

فهرست مطالب

شماره‌ی صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش ۱

- ۱-۱- بیان مسئله ۲
- ۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق ۶
- ۳-۱- اهداف ۷
- ۱-۳-۱- هدف کلی ۷
- ۲-۳-۱- اهداف جزئی ۷
- ۴-۱- سوالات پژوهش ۸
- ۱-۴-۱- سؤالات اصلی ۸
- ۲-۴-۱- سوالات فرعی ۸
- ۵-۱- تعریف مفاهیم ۹
- ۱-۵-۱- ارزش ۹
- ۲-۵-۱- نسل ۹
- ۳-۵-۱- شکاف نسلی ۹
- ۴-۵-۱- گروه مرجع ۱۰
- ۵-۵-۱- وسایل ارتباط جمعی ۱۱
- ۶-۱- پیشینه پژوهش ۱۱
- ۱-۶-۱- پیشینه داخلی ۱۱
- ۲-۶-۱- پیشینه خارجی ۲۰
- ۳-۶-۱- جمع بندی پیشینه ۲۸

فصل دوم: ادبیات نظری پژوهش ۳۴

- ۱-۲- رویکرد تغییرات اجتماعی ۳۵
- ۲-۲- رویکرد نسل‌های تاریخی ۴۱
- ۳-۲- رویکرد تغییرات فرهنگی در باب شکاف نسلی ۴۷
- ۴-۲- رویکرد رسانه‌ای به شکاف نسلی ۵۴
- ۵-۲- نظریه‌های سه‌گانه شکاف نسلی ۵۷
- ۶-۲- رابطه دینداری و مدرنیته ۵۸
- ۷-۲- جمع بندی ۶۱
- ۸-۲- فرضیات پژوهش ۶۳

۶۴ ۹-۲- مدل تحلیل

فصل سوم: روش‌شناسی پژوهش ۶۵

۶۶ ۳-۱- روش پژوهش

۶۶ ۳-۲- جامعه آماری و واحد تحلیل

۶۶ ۳-۳- شیوه نمونه‌گیری

۶۷ ۳-۴- حجم نمونه

۶۸ ۳-۵- ابزار گردآوری اطلاعات

۶۹ ۳-۵-۱- تعریف عملیاتی مفاهیم و سنجش متغیرها

۷۱ ۳-۶- روایی و پایایی ابزار سنجش

۷۲ ۳-۶-۱- روایی

۷۳ ۳-۶-۲- قابلیت اعتماد

۷۳ ۳-۷- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش ۷۵

۷۶ ۴-۱- توصیف یافته‌های پژوهش

۷۶ ۴-۱-۱- توصیف سن پاسخگویان

۷۷ ۴-۱-۲- توصیف تحصیلات پاسخگویان

۷۸ ۴-۱-۳- توصیف رشته تحصیلی پاسخگویان

۷۹ ۴-۱-۴- توصیف تحصیلات پدر پاسخگویان

۸۰ ۴-۱-۵- توصیف تحصیلات مادر پاسخگویان

۸۱ ۴-۱-۶- توصیف درآمد ماهیانه خانواده پاسخگویان

۸۲ ۴-۱-۷- توصیف مخارج ماهیانه خانواده پاسخگویان

۸۳ ۴-۱-۸- توصیف شغل پدر پاسخگویان

۸۴ ۴-۱-۹- توصیف شغل مادر پاسخگویان

۸۵ ۴-۱-۱۰- توصیف نوع مسکن پاسخگویان

۸۶ ۴-۱-۱۱- توصیف میزان دینداری پاسخگویان

۸۷ ۴-۲- آزمون فرضیات پژوهش

۸۷ ۴-۲-۱- آزمون نرمالیت

۸۸ ۴-۲-۲- آزمون فرضیه اول

۸۸ ۴-۲-۳- آزمون فرضیه دوم

۸۹ ۴-۲-۴- آزمون فرضیه سوم

۸۹ آزمون فرضیه چهارم ۵-۲-۴
۹۰ آزمون فرضیه پنجم ۶-۲-۴
۹۰ آزمون فرضیه ششم ۷-۲-۴
۹۰ آزمون فرضیه هفتم ۸-۲-۴
۹۱ آزمون فرضیه هشتم ۹-۲-۴
۹۱ آزمون فرضیه نهم ۱۰-۲-۴
۹۲ آزمون فرضیه دهم ۱۱-۲-۴
۹۲ آزمون فرضیه یازدهم ۱۲-۲-۴
۹۳ آزمون فرضیه دوازدهم ۱۳-۲-۴
۹۳ آزمون فرضیه سیزدهم ۱۴-۲-۴
۹۴ آزمون فرضیه چهاردهم ۱۵-۲-۴
۹۵ تبیین عوامل مؤثر بر نگرش با استفاده از رگرسیون ۱۶-۲-۴
۹۸ مدل تحلیل مسیر پژوهش ۱۷-۲-۴

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها.....۹۹

۱۰۰ خلاصه پژوهش ۱-۵
۱۰۰ نتیجه گیری ۲-۵
۱۰۳ پیشنهادهای پژوهش ۳-۵
۱۰۴ پیشنهادهای کاربردی ۱-۳-۵
۱۰۶ پیشنهادهای مطالعاتی ۲-۳-۵
۱۰۸ فهرست منابع
۱ ضمیمه: پرسشنامه پژوهش

فهرست جداول

جدول شماره ۴-۱- توصیف سن پاسخگویان	۷۶
جدول شماره ۴-۲- توصیف تحصیلات پاسخگویان	۷۷
جدول شماره ۴-۳- توصیف رشته تحصیلی پاسخگویان	۷۸
جدول شماره ۴-۴- توصیف تحصیلات پدر پاسخگویان	۷۹
جدول شماره ۴-۵- توصیف تحصیلات مادر پاسخگویان	۸۰
جدول شماره ۴-۶- توصیف درآمد ماهیانه خانواده پاسخگویان	۸۱
جدول شماره ۴-۷- توصیف مخارج ماهیانه خانواده پاسخگویان	۸۲
جدول شماره ۴-۸- توصیف شغل پدر پاسخگویان	۸۳
جدول شماره ۴-۹- توصیف شغل مادر پاسخگویان	۸۴
جدول شماره ۴-۱۰- توصیف نوع مسکن پاسخگویان	۸۵
جدول شماره ۴-۱۱- توزیع فراوانی گویه‌های مرتبط به میزان دینداری	۸۶
جدول شماره ۴-۱۲- آزمون کولموگروف - اسمیرنوف برای سنجش توزیع نرمال متغیرهای پژوهش	۸۷
جدول شماره ۴-۱۳- مقایسه دینداری مناسکی بین دختر و مادر	۸۸
جدول شماره ۴-۱۴- مقایسه دینداری اعتقادی بین دختر و مادر	۸۸
جدول شماره ۴-۱۵- مقایسه دینداری پیامدی بین دختر و مادر	۸۹
جدول شماره ۴-۱۶- مقایسه دینداری تجربی بین دختر و مادر	۸۹
جدول شماره ۴-۱۷- مقایسه پایبندی مذهبی بین دختر و مادر	۹۰
جدول شماره ۴-۱۸- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و تفاوت سنی	۹۰
جدول شماره ۴-۱۹- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و تفاوت تحصیلی	۹۰
جدول شماره ۴-۲۰- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی مادر	۹۱
جدول شماره ۴-۲۱- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی دختر	۹۱
جدول شماره ۴-۲۲- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و میزان صمیمیت با خانواده	۹۲
جدول شماره ۴-۲۳- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و میزان صمیمیت با دوستان	۹۲
جدول شماره ۴-۲۴- همبستگی بین متغیرهای تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و میزان پایبندی خانواده به ارزشهای دینی	۹۳
جدول شماره ۴-۲۵- رابطه تفاوت پایبندی مذهبی مادر و دختر و استفاده از رسانه‌ها (دختر)	۹۳
جدول شماره ۴-۲۶- آزمون تعقیبی پایبندی مذهبی مادر و دختر و استفاده از رسانه‌ها (دختر)	۹۴
جدول شماره ۴-۲۷- آزمون تحلیل واریانس برای ارزیابی خطی بودن رابطه	۹۵
جدول شماره ۴-۲۸- ضرایب رگرسیون	۹۶
جدول شماره ۴-۲۹- ضریب تاثیر رگرسیون	۹۶
جدول شماره ۴-۳۰- متغیرهای خارج شده از مدل رگرسیون در گام آخر	۹۷
جدول شماره ۴-۳۱- تأثیرات مسقیم و غیرمسقیم متغیرهای تحقیق	۹۷

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۴-۱- توصیف تحصیلات پاسخگویان ۷۷
- نمودار شماره ۴-۲- توصیف رشته تحصیلی پاسخگویان ۷۸
- نمودار شماره ۴-۳- توصیف تحصیلات پدر پاسخگویان ۷۹
- نمودار شماره ۴-۴- توصیف تحصیلات مادر پاسخگویان ۸۰
- نمودار شماره ۴-۵- توصیف درآمد ماهیانه خانواده پاسخگویان ۸۱
- نمودار شماره ۴-۶- توصیف مخارج ماهیانه خانواده پاسخگویان ۸۲
- نمودار شماره ۴-۷- توصیف شغل پدر پاسخگویان ۸۳
- نمودار شماره ۴-۸- توصیف شغل مادر پاسخگویان ۸۴
- نمودار شماره ۴-۹- توصیف نوع مسکن پاسخگویان ۸۵
- نمودار شماره ۴-۱۰- مدل تحلیل مسیر ۹۸

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مسئله

از دهه‌های ۱۹۵۰ به بعد است که با نقد جامعه‌شناسی اثبات‌گرا، جامعه‌شناسی انتقادی، و با نقد جامعه‌شناسی تضادگرا، جامعه‌شناسی نسلی مطرح شد. این نوع جامعه‌شناسی که در دهه ۱۹۵۰ به بعد مطرح شد، در مرحله‌ی آغازین به لحاظ سلطه‌ی رویکردهای رسمی در جامعه‌شناسی نگاه انتقادی از طریق مطالعات نسلی نتوانست به عنوان بخش عمده‌ای از مباحث جامعه‌شناسی نظری مطرح و نقش بازی کند. ولی با افول کارکردگرایی در امریکا، نگاه سیستمی در فرانسه و مارکسی در کلیت اروپا و جنبش‌ها اجتماعی از قبیل جنبش جوانان در فرانسه و آلمان از دهه ۱۹۶۰ به بعد، تحلیل جوانان و تحلیل نسلی وارد اندیشه‌ی اجتماعی و سیاسی در سطح جهانی شد (آزادارمکی، ۱۳۸۶: ۴۴).

جامعه امروز به سان جوامع دیگر دارای ارزش‌هایی است که نسل جدید به عللی گوناگون بخش از ارزش‌های نسل قبل را کنار گذاشته و یا در آن تغییراتی انجام داده و سپس آن را به عنوان ارزش‌های نسل خود برگزیده است و بر اساس آن بنیان‌های فکری و زندگی خود را پایه‌ریزی می‌کند. در این میان تغییر ارزش‌ها در یک نسل نسبت به نسل پیشین هنگامی که سبب به وجود آمدن شکاف نسلی در بین دو نسل گردد، به عنوان یک مسئله اجتماعی می‌توان به آن نگریست.

در بیان صفات و ویژگی‌های فرهنگ، تغییرپذیری از اصلی‌ترین آنها است، زیرا فرهنگ نمی‌تواند به صورت راکد و بدون تغییر باقی بماند. از آن جا که فرهنگ در جهت پاسخگویی به نیازهای انسان طی زمان، مکان و موقعیت‌های متفاوت است، دچار تغییرات و دگرگونی می‌شود (آزادارمکی، ۱۳۷۸: ۸۷). بازتاب این دگرگونی در تجربه‌های سازنده‌ای است که به نسل‌های مختلف شکل داده است. از این رو ارزش‌ها و هنجارهای سنتی در میان نسل‌های گذشته کاملاً گسترده اند، در حالی که گرایش‌های جدید تا حد زیادی در میان نسل‌های جوان‌تر نفوذ داشته است. بنابراین با جانشین شدن نسل‌های جوان‌تر به جای نسل‌های مسن‌تر، جهان بینی متداول در این جوامع دگرگون شده است (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۱).

به نظر اینگلهارت یکی از مؤلفه‌های مهم دگرگونی ارزشی، جایگزینی نسلی است. اینگلهارت دگرگونی حاصل شده در جامعه را در قالب دگرگونی فرهنگی در چارچوب سمت‌گیری‌های ارزشی که منجر به تفاوت نسلی می‌شود، تعریف می‌کند (همان، ۱۱۵). بنابراین یکی از عمده‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار در تحولات اجتماعی و فرهنگی دوران معاصر، وجود "شکاف نسلی"^۱ است. پدیده‌ای که خود در جریان تغییرات و دگرگونی‌های اجتماعی شکل گرفته است. با وجود این که در ادبیات اجتماعی سیاسی، جامعه‌ی ایران را جامعه‌ای بیشتر سنتی تعریف می‌کنند، جامعه‌ای است که در جریان نوسازی قرار دارد. زیرا تلاش عمده‌ی فکری و اجتماعی و اقتصادی و سیاسی، در گذر از مرحله‌ی سنتی به مدرن است. در این فرآیند، اولین اتفاق در حوزه‌ی جمعیتی افتاده است و جمعیت اصلی جامعه، جمعیت جوان می‌باشد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۰: ۶).

به نظر اینگلهارت، در حالی که فرضیه کمیابی دلالت بر این دارد که رونق و شکوفایی اقتصادی به گسترش ارزش‌های فرامادی می‌انجامد، فرضیه اجتماعی شدن مبین این است که نه ارزش‌های فردی و نه ارزش‌های یک جامعه به طور کلی یکسبه تغییر نمی‌کند. برعکس، دگرگونی اساسی ارزش‌ها به تدریج و بیشتر به طرز نامرئی روی می‌دهد؛ این دگرگونی در مقیاس وسیع وقتی پدید می‌آید که یک نسل جوان‌تر جایگزین نسل مسن‌تر در جمعیت بزرگسال یک جامعه می‌شود. همچنین او بر این عقیده است که پس از یک دوره افزایش سریع امنیت جانی و اقتصادی، شخص انتظار دارد بین اولویت‌های ارزشی گروه‌های بزرگ‌تر و جوان‌تر تفاوت‌های محسوسی بیابد؛ این اولویت‌های ارزشی باید تحت تأثیر تجربه‌های مختلف سال‌های شکل‌گیری شان باشد (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۷۷-۷۶).

در جریان تحول نسلی، نسل جوان به عنوان نیروی اصلی و کارگزار تحولات در فرایندی تضادی و توافقی با نسل‌های گذشته قرار گرفته و ساختار عمل اجتماعی را تعیین می‌کند. به عبارت دیگر، با اهمیت یافتن جوانان، بررسی اجتماعی تحت عنوان تحولات نسلی مطرح شده که در آن نسل جوان در کنار میانسالان و پیران طیفی از رابطه‌های تعاملی تا تراحمی دارند. این نسل‌ها صورت بندی خاصی به جامعه‌ی ایرانی داده است (آزاد ارمکی،

^۱ generation gap

۱۳۸۶: ۱۳۹). در مجموع سه داوری در مورد وضعیت نسل‌ها در ایران در میان روشنفکران، سیاستمداران و برنامه‌ریزان اجتماعی وجود دارد: ۱. گسست نسلی ۲. وفاق نسلی و ۳. تراحم و تعامل توامان (بنگستون، ورنل و جنیفر^۱، ۱۹۸۶: ۳).

از آن جا که جوامع انسانی متشکل از یک مجموعه به هم پیوسته‌ای از ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ‌ها است، ارزش به عنوان یک پدیده اجتماعی، از زمان تشکیل اجتماعات اولیه تاکنون در زندگی انسان نقش مهمی داشته است و پایه و اساس بینش و کنش انسان را تشکیل داده و در انتخاب، گزینش و انجام کنش نقش دارد. «ذات ارزش عبارت است از انتخاب و تصدیق آزادانه، به همین دلیل اولویت‌هایی که افراد به ارزش‌ها می‌دهند، یکسان نیست و معمولاً منعکس کننده‌ی خلق و خو، شخصیت، تجربه‌های جامعه‌پذیری و تجربه‌های منحصر به فرد در زندگی و فرهنگ پیرامون آن است» (داریاپور، ۱۳۸۶: ۳-۲).

در هر دوره از جوامع، انسان‌ها به واسطه‌ی تجارب و آموزه‌ها و امکاناتی که در اختیارشان قرار می‌گیرد، نسبت به یک دوره قبل یا بعد از خود ارزش‌هایی متفاوت اختیار می‌کنند. تغییر ارزش‌ها از یک نسل به نسل گذشته، تفاوت نسلی را در پی خواهد داشت. تفاوت بین نسل‌ها امری طبیعی است که در جوامع بشری مدام تجربه می‌شود اما زمانی این تفاوت نسلی مسأله ساز است که تغییر ارزشی سبب شکل‌گیری شکاف نسلی شود. شکاف نسلی نوعی تغییر در نیروهای فرهنگی است و به عبارتی نسل جدید تجارب و آموزه‌ها را از نسل قبل گرفته و تغییراتی در آن ایجاد می‌نماید. این نسل با امکانات ارتباطی گسترده‌ای که در اختیار دارد، هویت متفاوتی بر اساس تجربیات جدید نسبت به نسل قبل یافته و زمینه‌هایی متناسب با فرهنگ و ارزش‌های روز پیدا کرده است.

برخورد بین نسلی از قدیم وجود داشته است، ولی با تمامیت بخشیدن به حیات جمعی در خانواده و محیط پیرامون آن، کمتر امکانی برای بروز تضادگونه تفاوت‌ها بوده است. از آن جا که خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی است و نقش مهمی در جامعه‌پذیری برعهده دارد بنابراین توجه به چگونگی رابطه‌ی والدین و

¹ Bengtson, Vernl. and Jenifer

فرزندان در خانواده از اهمیت بسزایی برخوردار است. اگر تفاوت تضادگونه وجود داشته است در قالب اختلافات درون خانوادگی یا بین خانوادگی در قالب ایل و طایفه تجلی می‌یافته است. با کم اهمیت شدن سهم و جایگاه خانواده در نظام اجتماعی جدید غربی است که تفاوت‌های نسلی بروز کرده و به یکی از صحنه‌های تضاد درآمده است.

از این زمان است که برخورد بین نسلی یکی از اصلی‌ترین موضوعات مورد توجه ادیبان و نویسندگان شده است. همچنین اهمیت آن در خانواده و روابط بین اعضای آن، از اهمیت قابل توجهی برخوردار است و این رابطه در بین تمامی اعضا بالاخص بین فرزندان و والدین مهم جلوه می‌نماید. این شکاف میتواند بین پسران و پدران و یا مادران و دختران با محوریت اشتراکات رفتاری و سلیقه‌ای باشد.

از آن جا که معمولاً بیشترین ارتباط دختران در خانواده با مادرانشان است و عموماً سهم مادر، به دلیل حضور پررنگ‌تر او در خانواده، در اجتماعی کردن دختر بیشتر از پدر است، به همین دلیل دو گروه مادران و دختران به عنوان دو گروه نسلی مجزا، جامعه‌ی آماری تحقیق حاضر را تشکیل میدهند. همچنین به دلیل اینکه ارزش مقوله‌ای است کلی و طبقه بندی‌های مختلفی از آن ارائه شده است، محقق در این پژوهش درصدد است تا عوامل مؤثر بر شکاف نسلی ارزشی را با تأکید بر ارزش‌های دینی در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد مورد توجه قرار دهد.

به دلیل اهمیت و علاقه نگارنده به شکاف نسلی بین مادران و دختران، همچنین توجه خاص به جنبه دینی و سبک باور دینی در بین آنها، شناسایی وضعیت شکاف نسلی ارزشی (در بُعد ارزش‌های دینی) در دو گروه دختران جوان و مادرانشان مسئله‌ی محوری در این تحقیق می‌باشد.

در این میان هرچه شکاف بین دو نسل عمیق‌تر و وسیع‌تر باشد امکان فهم و درک هر نسل از نسل دیگر مشکل‌تر می‌شود و بیگانگی آن‌ها نسبت به هم بیشتر می‌گردد، هم چنان که افراد متعلق به دو فرهنگ مختلف نمی‌توانند معنا و مفهوم افکار و اعمال یکدیگر را بفهمند (پناهی، ۱۳۸۰: ۸۴).

بنابراین شناخت ارزش‌های دینی مادران و دختران و ارائه‌ی توصیف و تحقیقی از روابط بین نسلی میان آن‌ها در زیر منظومه‌ی وضعیت فرهنگی جامعه‌ی حاضر بررسی خواهد شد. بنابراین این پژوهش در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا بین مادران و دختران دانشگاه فردوسی مشهد شکاف ارزشی وجود دارد؟ و چه عواملی بر این شکاف ارزشی مؤثر است؟

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

ارزش‌ها از جمله مفاهیم بنیادینی است که کانون توجه بسیاری از متخصصان علوم انسانی و اجتماعی از قبیل فلسفه، اقتصاد، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، و علوم سیاسی است. اگرچه سطح و واحد تحلیل هر یک از علوم و دیدگاه آن‌ها در بررسی ارزش‌ها با یکدیگر متفاوت است، اما فراگیر بودن مطالعه‌ی ارزش‌ها در تمام علوم انسانی و اجتماعی، حاکی از اهمیت و نقش آن‌ها در زندگی افراد دارد.

ارزشهای اجتماعی از اساسی‌ترین عناصر یک نظام اجتماعی هستند که از طریق کنترل و هدایت آن‌ها می‌توان جامعه را به زوال و یا تعالی کشاند. در هر دوره پدیده‌هایی به علل مختلفی ارزش مثبت پیدا می‌کنند و یا ارزش خود را از دست می‌دهند. این تفاوت ارزشی نسبت به دوره گذشته را تغییر ارزشی می‌گویند که نسبت به دو نسل پیاپی از آن با عنوان شکاف نسلی یاد می‌شود. پس می‌توان گفت که از پیامدهای شکاف نسلی تغییر ارزشی نسل جدید نسبت به نسل قبل است که قابل اغماض نبوده و نیاز به بررسی جامعه‌شناختی دارد.

از آنجا که جامعه ایرانی در مرحله گذار تاریخی - اجتماعی خود قرار دارد و جامعه‌ای که در مرحله‌ی گذار قرار می‌گیرد استعداد و آمادگی بیشتری را برای تولید شکاف‌های اجتماعی از جمله تفاوت‌ها و شکاف نسلی دارد، بنابراین در جامعه در حال گذار تفاوت‌های نسلی خود را در قامت شکاف‌های نسلی نشان می‌دهند.

به دلیل اهمیت حفظ روابط درون خانوادگی میان والدین و فرزندان و به طور اخص مادران و دختران، توجه به مقوله‌ی شکاف نسلی در مورد ارزش‌های دینی، بین نسل جدید و نسل پیشین در خانواده حائز اهمیت می‌باشد. از آن جا که روز به روز بر تعداد مبتلایان به مسئله‌ی فوق‌الذکر افزوده می‌شود، به تعویق افتادن انجام تحقیق

در زمینه‌ی عوامل ایجاد این شکاف، می‌تواند اثرات زیانباری بر خانواده بر جای بگذارد. در واقع در صورت عدم توجه به مقوله‌ی شکاف نسلی، این پدیده می‌تواند به جدایی کامل بین دو نسل منجر شود که آثار و پیامدهای منفی بسیار بیشتری را دربرخواهد داشت.

اهمیت کاربردی این پژوهش در این است که، می‌توان با مطالعه‌ای که در رابطه با شکاف ارزشی بین مادران و دختران انجام می‌گیرد، راهکارهایی را در رابطه با برنامه‌ریزی و رسالت سازمان‌های دخیل همچون آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای دینی و از این قسم ارائه داد. بدین ترتیب شناسایی ابعاد پیدا و پنهان مسئله شکاف ارزشی بین مادران و دختران راهگشای مشکلات اجرایی کشور در این زمینه خواهد بود.

اهمیت نظری این پژوهش نیز در این زمینه برجسته است که بررسی شکاف نسلی اگرچه به کرات در پژوهش‌ها دیده می‌شود ولی با توجه جامعه دینی کشور لازم است تأکیدی بر عوامل و مبانی نظری دینی و ارزشی در این شکاف شود. به همین منظور اهمیت نظری پژوهش با توجه به موضوع شکاف ارزشی مشخص می‌گردد.

۱-۳- اهداف

۱-۳-۱- هدف کلی

تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) بین مادران و دختران در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد.

۱-۳-۲- اهداف جزئی

- ۱- توصیف و تحلیل میزان شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) میان مادران و دختران در بعد اعتقادی
- ۲- توصیف و تحلیل میزان شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) میان مادران و دختران در بعد تجربی
- ۳- توصیف و تحلیل میزان شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) میان مادران و دختران در بعد پیامدی
- ۴- توصیف و تحلیل میزان شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) میان مادران و دختران در بعد مناسکی

- ۵- مقایسه میزان شکاف ارزشی (ارزش‌های دینی) مادران و دختران در سطوح مختلف پایگاه اجتماعی اقتصادی
- ۶- توصیف و تحلیل رابطه بین تفاوت تحصیلی و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۷- توصیف و تحلیل رابطه بین استفاده از رسانه‌ها و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۸- توصیف و تحلیل رابطه بین صمیمیت با همسالان و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۹- توصیف و تحلیل رابطه بین صمیمیت در خانواده و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۱۰- توصیف و تحلیل رابطه بین سنی بین مادران دختران و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۱۱- توصیف و تحلیل رابطه بین استفاده از انواع مختلف رسانه‌ها و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران
- ۱۲- توصیف و تحلیل رابطه بین نظام اجتماعی (مذهبی و غیر مذهبی) و تفاوت ارزشی بین مادران و دختران

۴-۱- سوالات پژوهش

۴-۱-۱- سوالات اصلی

- ۱- شکاف میان مادران و دختران در پایبندی به ارزشهای دینی چقدر است؟
- ۲- چه عوامل اجتماعی بر تفاوت ارزشهای دینی بین مادران و دختران مؤثر است؟

۴-۱-۲- سوالات فرعی

- ۱- آیا بین مادران و دختران در بعد اعتقادی دینداری تفاوت وجود دارد؟
- ۲- آیا بین مادران و دختران در بعد تجربی دینداری تفاوت وجود دارد؟
- ۳- آیا بین مادران و دختران در بعد پیامدی دینداری تفاوت وجود دارد؟
- ۴- آیا بین مادران و دختران در بعد مناسکی دینداری تفاوت وجود دارد؟
- ۵- آیا پایگاه اجتماعی اقتصادی بر تفاوت ارزش‌های دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۶- آیا سطح تحصیلات بر تفاوت ارزش‌های دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۷- آیا میزان استفاده از رسانه بر تفاوت ارزش‌های دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟

- ۸- آیا گروه همسالان بر تفاوت ارزشهای دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۹- آیا میزان صمیمیت در خانواده بر تفاوت ارزشهای دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۱۰- آیا تفاوت سنی بین مادران و دختران بر تفاوت ارزشهای دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۱۱- آیا استفاده از انواع رسانه بر تفاوت ارزشهای دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟
- ۱۲- نظام اجتماعی (مذهبی و غیر مذهبی) بر تفاوت ارزشهای دینی مادران و دختران تاثیر گذار می‌باشد؟

۱-۵- تعریف مفاهیم

۱-۵-۱- ارزش

ارزش‌ها، احساسات ریشه دار و عمیقی است که اعضای جامعه در آن شریکند. این ارزش‌ها هستند که اعمال و رفتار افراد در جامعه را تعیین می‌کنند (کوئن، ۱۳۸۴: ۶۱).

۱-۵-۲- نسل

به کلیه‌ی افرادی که در یک مجموعه‌ی اجتماعی برای نمونه در یک کشور زندگی می‌کنند و دارای ارزش یکسان هستند و تصویری نزدیک از زندگی دارند و از نظر سنی در محدوده‌ای مشخص از گروه سنی جوان‌تر و مسن‌تر از خود متمایز هستند، نسل می‌گویند. نسل به مفهوم جامعه‌شناختی آن نباید لزوماً با گروه همسال زیستی معین (گروه‌های سنی که به ترتیب پشت سرهم قرار می‌گیرند) یکسان باشد (شفرز، ۱۳۸۳: ۲۴).

۱-۵-۳- شکاف نسلی

شکاف نسلی به معنی وجود تفاوت‌های دانشی، گرایشی و رفتاری مابین دو نسل با وجود پیوستگی‌های کلان متأثر از ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و تاریخی است. فرزندان در مقایسه با افراد پیر و میانسال و با وجود این که در یک فضای فرهنگی زندگی می‌کنند، اطلاعات، گرایش‌ها و رفتارهای متفاوت دارند (آزادارمکی و غفاری، ۱۳۸۳: ۱۷). اصطلاح "تفاوت نسلی" به معنای اختلافی طبیعی در باورها، ارزش‌ها و هنجارهای میان نسل‌ها